

Väike-Maarja kihelkonna koolihoone

Silmapaistvate inimeste elutööst kirjutatakse monograafiaid ja neile pühendatakse nekrolooge, kuid mõned hoonedki vääriksid seda. O. Tooming on kirjutanud: «Iga lõpp on kurb. Maja lõpp on masendav. Iga põrandalaud, iga seinapragu, iga aknaruut on siin inimeste sõrmejälgi ja rõõme ning kurbust täis...» Ja tõepoolest, kui kaob maja, kus alles elatakse, siis on see nagu elujõulise sõbra või kaaslase surm — julm sellepärast, et ta oli lähedane, ja traagiline sellepärast, et ta oleks võinud veel edasi elada ja midagi rahva heaks anda.

Samadel põhjustel jättis 15. märtsi varahommikul kaotuse valusa tühjuse paljudesse südamesse Väike-Maarja kihelkonnakoolihoone väljarebimine Väike-Maarja tsentrumi siluetist, Pikk tn. 3, kus ta oli seisnud juba 115 aastat. See vana madal maja oli siinse kultuuriloo suurhoone. Süttis ju temas vallakoolitarkuse juurest kaugele juhataja leek just neil aastail, mil rahva vajadus hareduse järele hakkas hoogsalt

kasvama. Siit võrsusid eesti noore kultuurielu esimesed taimed Edela-Virumaal. Nii mõnedki neist sirgusid niisuguste mõõtmeteni, et muutusid nähtavaks kogu Eestimaal. Nõnda omandasid selle maja katuse all teadmisi luuletaja ja rahvaluulekoguja V. Rosenstrauch, publitsist, näidendite autor ja eestikeelse «Krimmi kalendri» väljaandja J. Normann-Põhjalane, pedagoog, kirjamees ja kunstnik A. K. Kivi, füüsik E. Kilkson, laulja P. Brehm, helilooja ja dirigent T. Vettik, novellist M. Jürna ja A. H. Tammsaare. Selles majas on töötanud pedagoogidena kirjamees ja tõlkija K. A. Roost, kirjamees ja tõlkija P. Koit, kirjamees ja publitsist M. Reisenbuk, esimese eesti kirjandusloo autor M. Kampmaa, publitsist ja lastejuttude kirjutaja J. Sõster, õpikute ja koolikirjanduse autor M. Meos, tarbekirjanduse väljaandja ja perioodika agar kaastööline J. Elken, kes Väike-Maarja ja selle ümbruse kohta on avaldanud üle saja sõnumi ja kirjutise. Lõpuks on see maja sünnikoduks «Loomingus»

mõningaid novelle avaldanud arhitektile J. Heinpalule.

Ei saa unustada neidki sadu Väike-Maarja kihelkonnakooli lõpetanuid, kellest said põllumehed või teiste kutsealade esindajad, kes otseselt meie rahva kultuuriellu midagi ei liisanud, kuid kes visade töömeestena ja keskmisest kõrgemale küündiva edumeelsusega andsid oma osa siinse majanduselu arenguks, ilma milleta poleks olnud mõeldav ka kultuuritase kasu.

Kõike seda arvestades oleks tulnud Väike-Maarja kihelkonnakoolihoone vastu siiski vist tähelepanelikum olla ja teda mitte nõnda elanikega üle majutada. See oleks loonud soodsamad eeldused ehitise säilimiseks, et aastatega võib-olla veel mõnd memoriaaltahvlit oma seinale saada lisaks J. Tamme ja A. H. Tammsaare omale, mis ehtisid tema otsafassaadi nagu ordenid rahvale osutatud teene eest.

Võduveres 18. märtsil 1984. a.

Eduard LEPPIK